

DERŰS tudomány

{ SZABÓ FERENC JÁNOS

Zenetudományi konferencia Komlós Katalin 70. születésnapja tiszteletére

„Hogy van, édes Ferikém?” – hangzott az üdvözlés Komlós Katalin félreismerhetetlen hangján az MTA BTK Zenetudományi Intézetének földszintjén 2015. október 9-én délelőtt negyed 10 körül. Már ekkor világossá vált számomra, hogy a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság 12. – Komlós Katalin 70. születésnapja tiszteletére rendezett – tudományos konferenciája különleges hangulatú lesz. Komlós Katalin derűje, zene iránti végtelen szeretete, valamint „születésnapj kacsái” be ragyogták nemcsak az egész konferenciát, péntek reggeltől kezdve az esti könyvbemutatón és a szekcióelnökök – *Somfai László, Kamp Salamon, Péteri Judit és Tallián Tibor* – személyes köszöntőin át a szombat esti koncert utáni gratulációkig.

Az őszi zenetudományi eseményeinek sorába remekül illeszkedett a külföldi előadókat is felvonultató konferencia 18. századot felölelő témája és az ünnepeltnek a konferencia keretében bemutatott tanulmánykötete. E könyvben Komlós Katalin 18. századi zenével, azon belül is elsősorban Carl Philipp Emanuel Bach, Haydn és Mozart zenéjével foglalkozó tanulmányai kaptak helyet.

Johann Sebastian Bach három előadás főszereplője volt. *Peter Williams*, aki személyesen sajnos nem tudott jelen lenni a konferencián – előadását Malcolm Bilson olvasta fel – a Bach-életrajzírás néhány

sajátos kérdését vizsgálta a Bach által készített „családfa”-elemzése alapján (*Creating a Biography of J. S. Bach*). *Fazekas Gergely* szöveg és zene viszonyát vizsgálta két különleges példán keresztül, arra a kérdésre keresve a választ: mi történik, ha egy adott szöveghez kialakított zenei anyag vizs zatér a mű egy későbbi pontján, akár egészen más tartalmú szöveggel („*A költészet vesztes lesz ott, ahol a zene nyer*”: *Szöveg és zene konfliktusai J. S. Bachnál*). A szemléletes előadást így summázta: „a szöveg meghatározza a barokk zene – elejét.” A Bach zenéjét tárgyaló harmadik előadást a konferencia egyik szervezőjétől, *Vikárius Lászlótól* hallottuk, aki egy vissza-visszatérő korál megjelenéseit vizsgálta a János és Máté evangélista szavaira írott passiókban (*A „Herzliebster Jesu” korál Bach passióiban*).

A magyarországi Haydn-kutatást négy előadás reprezentálta. *Mikusi Balázs* a Haydn kottatárában fellelhető, „magyar” zeneszerzők által komponált műveket vette sorra (*Hogyan kerülnek a „magyarok” Haydn kottatárába?*). Az idézőjel – majdnem – teljesen jogos, hiszen Joseph Bengraf, Heinrich Klein vagy Johann Georg Lickl csak idézőjelben tekinthető magyar zeneszerzőnek. *Mikusi* virtuóz elemzése ugyanakkor nemcsak e művek magyar vonatkozására mutatott rá, de egy titokzatos olasz grófról, bizonyos Ziziniről bebizonyította, hogy valójában idézőjel nélküli magyar

zeneszerző-grófnak tekinthető – feltételezhetően gróf Széchényi Lajosról van szó –, s kutatásainak köszönhetően a Haydn-kottatár egy eddig lappangó, elsődlegesen magyar vonatkozású tétele is napfényre került.

Malina János az Esterházy-librettógyűjteményre irányuló, szinte detektívtörténetre emlékeztető kutatásainak egy újabb szeletét mutatta be (*Kéziratok és egyéb kakuktktojások a Hárlich-féle librettógyűjteményben*). Izgalommal és reménykedéssel hallhattuk, hogy még mindig kerülnek elő eddig ismeretlen, a gyűjteményhez tartozó librettók. Komoly témát vetett fel előadásában *Kovács Sándor*, aki Haydn 104., D-dúr szimfóniájában keresett és talált búcsúzásra utaló jeleket, a búcsúzás zenei gesztusait (Az igazi búcsúszimfónia, vagy ahogy a konferencián elhangzott: „*A másik búcsúszimfónia*”). *Szőnyiné Szerző Katalin* pedig Haydn egyik kortárs életrajzát tárta a hallgatóság elé (*Egy milánói muzsikus Haydn-életrajza a napóleoni háborúk korából: Giuseppe Carpani*). Mint ő maga is elmondta, a könyvecske – fiktív levelek sorozata – inkább írói remeklésnek, regénynek tekinthető, mintsem tudományos monográfiának, ezt talán az is illusztrálja, hogy megjelenése után nem kisebb íróegyéniség, mint maga Stendhal plagizálta, persze álnéven.

Mozartról szólva először *Kárpáti János* előadását kell említeni, aki határozottan állást foglalt a zeneszerző nevének napjainkban általánosan helytelenül használt formája és egy, a mai szakirodalomban előforduló téves írásmód ellenében (*Amadé – Amadeus – Adam: Egy szép név méltatlan deformálódása*). Előadásában nyomatékosította, hogy Mozart mindig is a franciás „Amadé” formát használta nevének aláírásakor, az ettől való eltéréseket pedig egyenként elemezte. Műfaj történeti eszmefuttatást, az operett szó használatának történeti vizsgálatát hallottuk *Bozó Pétertől* („*Die Zauberflöte, eine Operette in zwey Aufzügen...*”: *Egy műfaji megjelenés 18. századi előtörténetéhez*). Előadásában a címben jelzett vizsgálódás mellett feltárta *A varázsfuvola* bécsi népszínházi gyökereit,

valamint az operett szó és Mozart Castil-Blaze-tól a Wikipediáig terjedő kapcsolatát, beleértve A színgazgató *L'Impresario* című, Offenbach által bemutatott, és nem kevésbé ártírt változatát is. Szintén Mozart zenéjével foglalkozott Péteri Lóránt referátuma, mely egy, Mahler 3. szimfóniájában hallható Mozart-idézet tárgyalásával együtt bemutatta a *Figaro házassága* Mahler vezényelte előadásainak vonulatát is, izgalmas párhuzamot vonva Mahler 1906-os bécsi Figaro-bemutatójának recepciója és a Mahler-szimfónia fogadtatástörténete között (*Mozart-allúzió Mahler 3. szimfóniájában*).

David Wyn Jones a 18. századi zenét támogató és előadó nemes hölgyekről tartott informatív előadást (*Women as Patrons of Music in Beethoven's Vienna: The Forgotten Story of the Gesellschaft der adeligen Frauen*). A sokunk számára eddig ismeretlen társaság 1811 és 1823 között rendezett jótékony célú hangversenyeket Bécsben, ezeken a koncerteken Beethoven, Schubert, Salieri és más kortársak zeneművei mellett irodalmi műalkotások felolvasásai és festmények élőképserű bemutatásai is helyet kaptak. Az MTA BTK Zenetudományi Intézetének igazgatója, Richter Pál ezúttal mint „volt diák” állt a tanárnő elé, s előadásában Beethoven egy ritkán hallható zongoraművét elemezte C. Ph. E. Bach, Haydn és Mozart billentyűs fantáziáinak kontextusába helyezve (*Műfaj és forma: Beethoven op. 77-es zongorafantáziája*). Az elemzésen túl a referátum Beethoven, a zenélés zongorista-improvizátort is bemutatta.

Az ünnepelt tudományos és előadóművészi tevékenységének megfelelően a 18. századi zene története és elemzése mellett annak előadóművészete is egyértelmű hangsúllyal került a kétnapos szimpózium fókuszába (ahogy Tallián Tibor fogalmazott köszöntőjében: „szép dolog ez a zenetudomány, de nem szól.”). Számos előadó foglalkozott a 18. századi zene interpretációjával, annak elméletével és történeti problémáival.

Zsovár Judit szinte felolvasókoncertnek minősülő prezentációjában Händel és kedvenc

énekese kapcsolatát mutatta be (*Transzformálók: G. F. Händel és Anna Maria Strada kölcsönös inspirációja*). Jó volt hallani és látni, hogy a zenei példákat ő maga adta elő, váltakozva énekelt és beszélt, illusztrálva a 18. századi primadonna ének-művészetének jellegzetes elemeit. A zenei idő helyes használatáról, annak lehetőségeiről szól Rózsa László előadása, melyben írott források – Tosi, Quantz és Roger North munkái – adtak elméleti alapot egy előadóművészeti kísérletnek (*Játék az idővel – ritmikai szabadság és zenei szerkezet: tempo rubato és andante a késő 17. és kora 18. századi zenében*). Egy Corelli-mű kétféle interpretációját hallhattuk, melyek kiválóan illusztrálták az andante basszus feletti relatív, avagy kötött rubato alkalmazását. A zenei példákat bár felvételről, de ezúttal is maga a felszólaló előadásában hallhattuk.

Somfai László születésnapjára referátumát saját maga inkább „szösszenet”, illetve „zsörtölődés” műfaji elnevezésekkel illette (*Kritikai összkiadás és a Haydn-kvartettek előadóinak dilemmái*). A zsörtölődés jogos, hiszen az előadásból egyértelműen kiderült, hogy egy kritikai összkiadás kötetének nem megfelelő rendszerességgel és minőségben történő megjelenésének végzetes következményei lehetnek az adott műfaj interpretációjára nézve. Nemcsak az fordulhat elő, hogy az előadók a nem megfelelően közreadott kottából inadekvát olvasatra jutnak, de az is, hogy az összkiadás kötetének elhúzódása és meg nem jelentése miatt egy neves vonósnégyes összkiadás-projektjéből féltőn kihátrál a lemezkiadó.

Hangfelvételek vagy élő zenei előadás nélkül is lehet előadóművészetet elemezni, mint azt Farkas Zoltán igen bravúrosan bizonyította (*Mesteremberek vagy virtuózok? Székesegyházi együttesek előadói színvonala a 18. századi Magyarországon*). Írásos forrásokon keresztül bemutatta, mit lehet tudni a korszak magyar főúri vagy egyházi alkalmazásban lévő professzionális, illetve első látásra kevésbé professzionálisnak tűnő muzikusairól és magáról az előadói gyakorlatról. Utóbbiakról pedig

a fennmaradt kották segítségével bebizonyította, hogy azok egyáltalán nem voltak kevésbé képzett muzikusok.

Szacsvai Kim Katalin előadását a Magyarország Zenetörténete könyvsorozat 18. századi kötetének – melybe az ünnepelt is írt korábban fejezetet – munkálatairól szóló rövid kutatási beszámolóval kezdte, majd e munkálatokat saját kutatásával illusztrálta (*A piaristák zenei együtteseinek vokális-hangszeres gyakorlata. Vác a 18. század második felében*). Az általa bemutatott források bőségét szemlélve megállapíthatjuk, igazi pezsgés jellemzi a 18. századi magyar zeneérettel foglalkozó kutatást.

Előadásának frissessége alapján senki nem gondolná, hogy idén tölti be 80. életévét Malcolm Bilson, aki a nála tíz évvel fiatalabb egykori növendékét a *What Should We Take from Old Recordings (or Should We?)* című előadással köszöntötte. Bilson amellet, hogy felolvasott, zongorázott, énekelt és a 20. század első felének interpretációját képviselő példákat – Reinecke, Rahmanyinov és Frederick Lamond hangfelvételeit – élszóban kommentálta, azt is bemutatta, mit lehet tanulni a régi hangfelvételekből.

Kusz Veronika az ötvenes évek magyar előadóművészet-történeti ritkaságain, Dohnányi Ernő és Zathureczky Ede privát hangfelvételein keresztül elemezte a két nagy muzikus Mozart- és Beethoven-interpretációját (*Házimuzsika klasszikusokkal: Dohnányi és Zathureczky privát hangfelvételeiről*). A Dohnányi-hagyaték kincseiből válogatott, képekkel és zenével gazdagon illusztrált előadásában az emigrációban élő zeneszerzőnek nemcsak lenyűgöző muzikalitásába, de magánéletébe is bepillantást nyerhettünk.

Mesterházi Máté Nikolaus Harnoncourt Mozart-interpretációját vizsgálta előadásában, a Theater an der Wien 2014-es előadásain keresztül (*Az „elkerülhetetlen paradoxon”, avagy Nikolaus Harnoncourt Mozart-interpretációja a Da Ponte-trilógia*

tükrében). Az idős Harnoncourt egészen egyedi interpretációját a karmester Mozarttól írott téziseivel párhuzamba állítva értelmezte, míg Harnoncourt mondatait az általa is tisztelt Egon Friedell *Az újkori kultúra története* című művében megfogalmazott gondolatainak kontextusába helyezte.

A 18. századi zene 20. századi recepcióját két előadás tárgyalta. *Németh Zsombor* – aki a konferencia első napján tudományos előadást tartott, míg a második nap záróaként rendezett hangversenyen előadóművészként is közönség elé lépett – előadásában Bach Kromatikus fantáziájának Kodály által szóló brácsára készített átíratát tárgyalta, s a 19. századi romantikus felfogású közreadások jellemzésén keresztül kimutatta azok Kodályra gyakorolt hatását (A *Fantasia cromatica Kodály Zoltán Bach-recepciójának tükrében*). *Dalos Anna* pedig a huszadik század második felének magyar zeneszerzésében kereste a 18. századi zene nyomait (18. századi relikviák a magyar zeneszerzésben 1957-től a rendszerváltásig).

Az előadása címében használt „relikvia” szót többféle értelemben („emlék”, illetve „maradvány”) használta, tárgyalva néhány jellemző 18. századi műfaj – szimfónia, concerto grosso, prelúdium és fúga stb. – jelenlétét a vizsgált korszakban, valamint vizsgálva a 18. századi zene hagyományával való szembenézés módjait.

Halász Péter a konferenciát záró előadásában a 18. századi magyar zenetörténeti kutatás egy szerencsés együttállását prezentálta (*Pozsony, 1776. december 1.*). Az előadás címében jelzett dátumhoz és a helyszínhez kapcsolódó eseményről – az evangélikus gyülekezet új imaházának avatása – nemcsak sajtóhíradás maradt fenn, de az abból kiinduló vizsgálódás eredményeképpen kiderült, hogy az ott felhangzó alkalmi kompozíció zeneszerzőjének és előadóinak személye mellett maga a mű is megismerhető, ennek kézírata ugyanis az MTA BTK Zenetudományi Intézet könyvtárában található.

Mint az már eddig is kiderülhetett, Komlós Katalin tiszteletére nem lehet

konferenciát rendezni élő zene nélkül. A már említettek túlmenően az ünnepelt – Mikusi Balázs előadásához kapcsolódva – maga zongorázta el egy gyermekkori kompozícióját, a *Mácsai János* és Fazekas Gergely közreműködésével tartott könyvbemutatón *Lantos István* előadásában halottunk két Haydn-tételt, s a konferenciát záró hangversenyen Buxtehude, Muffat, Telemann és Händel művei hangzottak el *Zemlényi Eszter* és a korhű hangszeren játszó *Simplicissimus Kamaragyűttes* előadásában.

Azt, hogy ez a konferencia ilyen vidám, pezsgő hangulatú és magas színvonalú volt, egyaránt köszönhetjük az előadók-nak és magának Komlós Katalinnak. Azt az előadóművészt és tudóst, akit Kovács Sándor „szakmai és morális iránytű” metaforával jellemez, nem lehet akármilyen előadásokkal köszönteni. S ahogy ő nagyon hálás volt a különböző köszöntésekért, mi is hálásak lehetünk azért, hogy az ő iránytűje nem tér el a pólustól. Csak azt kívánhatjuk, hogy még sokáig mutassa az irányt! }

MŰPA
2015. november 25.
19.30

LISITSA
KELLER
RACHMANINOV
STRAVINSKY
SOSZTAKOVICS

Közreműködik:
Valentina Lisitsa
Vezényel:
Keller András

CONCERTO
BUDAPEST

ZENEAKADÉMIA
2015. december 1.
19.30

PORAT
HÉJA
BRAHMS
R. STRAUSS

Közreműködik: Matan Porat
Vezényel: Héja Domonkos

Jegyek/bérletek: ZENEHÁZ Budapest IX., Páva u. 10-12. • www.concertobudapest.hu

